

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

«Մանուկը զման կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց:» (ՏԱՂԱՐԱՆ)

Քրիստոնէական իմացումին մէջ, Քրիստոսի ծննդեան չափ խոր ու իրական կը հանդիսանայ Անոր՝ մահուամբ՝ յարութիւնը։ Եթէ Աստուծոյ Որդւոյն ինքնայայտնութիւնը սկիզբը կ'ընէ Անոր փրկագործական առաքելութեան ակտին, Յարութիւնը կ'ըլլայ պսակումը այդ մեծ խորհուրդին։ Քրիստոս ծնաւ, յաւիտենականութիւնը խրատացնելով մեր ժամանակին մէջ, և յարութիւն առաւ, մեր սահմանաւոր ժամանակը առնչելով յաւիտենականութեան։ Քրիստոսի ծնունդը զինքը ըրաւ «մարդոյ որդի», իսկ իր յարութիւնը յայտնութիւնը ըրաւ իր Աստուծոյ Որդի ըլլալուն գերագոյն իրողութեան։ Քրիստոսի՝ մարդկութեան և Աստուածութեան, ուրիշ խօսքով Անոր ծննդեան և յարութեան շրջանակումովը, կը կազմուի անօրինակ այն համայնապատկերը, որ Քրիստոսինն է էապէս, իբրեւ մէկը որ մեր ու Աստուծոյ կեանքերը ունի նոյնատեմ, և իբրեւ մէկը, որ մեր ժամանակը և Աստուծոյ յաւիտենութիւնը ապրեցաւ միանգամայն։

Երկու այդ կեանքերուն, մեր ու Աստուծոյ, ուրիշ բացատրութեամբ, մեր ժամանակի պայմաններով իրագործուող կեանքին և յաւիտենական վիճակներու մէջ յայտնուող կեանքին միջև, կը կանգնի մահ իրողութիւնը, իբրեւ անցման անհրաժեշտ գոտի, մէկէն դէպի միւսը։ Մարդերը մեր կեանքէն կ'անցնին Աստուծոյ կեանքին, սահմանաւորէն յաւիտենականութեան, մահուան հանգրուանով։ Ու յարութեան իրողութիւնը աւելի լուսաւոր կը դառնայ մահուան իրողութեամբ։ Վասնզի մահը նախապայման է յարութեան։ Առանց այդ մահուան չենք կրնար գաղտնիլ այս կեանքին մէջ, և հետեւաբար սկսիլ յաւիտենական կեանքին համար։ Այս ըմբռնումով, ինչպէս Քրիստոսի յարութիւնը, այնպէս ալ մեր յարութիւնը կը բացատրուի այդ երկու կեանքերը իրարմէ բաժնող, բայց նոյնատեմ զանոնք իրարու սնիւնս անխուսափելի իրողութեամբ — մահով։

Յարութեան խորհուրդին հանդիսադրումը ընելու կանչուած այդ տողերը, հետեւաբար, պարտքին ներքեւ են ընելու կարելի վերլուծումը այդ մահուան, ատով աւելի լուսաւոր ընծայելու համար անհրաժեշտութիւնը մեր կեանքէն միւսին անցնելու պէտքին, և իմաստը՝ յարութեան։

* * *

Ի՞նչ է մահը։

Մահը տիեզերական իրողութիւն մըն է։ Ամէն ինչ որ գոյ է, սահմանուած է վերջ մը ունենալու։ Ստեղծագործութիւնը մարդով, որ միութիւնն է զանազան գոյութիւններու, իր մահը ունի։ Պիտի գայ ժամանակ, երբ ամէն կեանք պիտի դադարի, և մեր ժամանակին ու միջոցին մէջ յայտնուող ամէն երևոյթ պիտի դադարի ունենալէ իր նախկին վիճակը։ Ուրիշ խօսքով մահը, կատուաճի է մեր ժամանակին ու մեր միջոցին, և անոնց մէջ յայտնուող և անոնցմով պայմանաւոր իրագործութեան։

Այս ըմբռնումով մահը ֆիզիքական աշխարհին տեսականացման արգելք հանդիսացող իրողութիւնն է, հետեւաբար՝ չարիքը անոր։

Եթէ այս է ճշմարտութիւնը մահուան, ֆիզիքական աշխարհին համար, որքան աւելի տիրական ու խոր է անիկա, հոգեկան աշխարհին, ուրիշ խօսքով այն կեանքին կապակցութեամբ, որ վեր է ֆիզիքական պայմաններէն, որ յաւիտենական է, որ մերը, բանաւոր մարդոց ըլլալով հանդերձ, է սեպականութիւնը Աստուծոյ։

Քրիստոնէական հասկացողութեան մէջ, առաջին առիթով մահը ժխտական արժէք չի ունի իրողութիւն մըն է։ Վասնզի մահը ամէն բանէ առաջ կը հակադրուի կեանքին։ Ժխտումն է անոր։ Միակ հակառակորդը գոյութեան։ Մահը այս ըմբռնումով մէջն է կեանքին։ Մեր գոյութիւնը լեցուն է մահուամբ։ Մեր կեանքը շարունակական մահ մըն է։ Փորձառութիւնը՝ ամէն ինչի վախճանը զգալու։ Մեր կեանքը տեական պայքար մըն է մահուան։ Հետզհետէ հատնում մը մեր ֆիզիքական ու հոգեկան գո-

յութեան: Մեր կեանքին էութիւնը կը կայանայ յաւիտեականութիւնը ունենալու ճիշդին մէջ: Բայց մահը ժամանակի է և միջոցը, հետեալաբար ժխտումը այդ յաւիտեականութեան: Այս կերպ ըմբռնուած մահը կ'իմաստնագրէ մեր կեանքը: Կը լեցնէ զմեզ սարսափով այն զգացումին, թէ մենք մահով սեպականութիւնը պիտի ըլլանք ժամանակին ու միջոցին, և բոլոր անոնք և ամէն ինչ, որոնք այնքան վերելի են եղած մեզի, պիտի դադարին մեր սիրելիութեան առարկան ըլլալէ: Մեր մէջ յայտնուող աւելի իրաւ զգացումներ երբ անյայտանան, մահուան փորձառութիւնը կը ստեղծեն մեզ կամար, և կամ երբ բամբուկինք մեր սիրած որեւէ անձէն կամ աւարկայէն, մահուան փորձառութիւնը կ'ունենանք դարձեալ: Ուրիշ խօսքով ամէն ինչ մահ է, ամէն ինչ դատապարտուած է վերջ մը ունենալու:

Այս իմաստով մահը գերագոյն չարիքն է: Մեղքը: Այս չարիքը մեր կեանքին մէջ ըլլալով, անիկա կը յայտնուի մարգերու արարքներուն մէջ, իրեկ բացասական արժէքներ: Եւ ամէն չարիք մահ է էապէս: Սպանութիւն, ատելութիւն, նախանք, վերջ, և ամէն կարգի մոլութիւններ, մահ են, և մահուան սեբներ: Ոչ միայն մեր աւարքներուն, այլ նաև մեր զգայական ներքին վիճակներուն, ուրիշ խօսքով մեր յոռի կիրքերուն խորը կայայող մահը դարանուած: Հպարտութիւն, ամբարտաւանութիւն, ատելութիւն, անխղճութիւններ չարիք են, և մեղանշակաւ, հետեալաբար մահացու են իրենց արդիւններուն մէջ: Մահն է միակ չարիքը մեր աշխարհին, և մահը արդիւնքն է մեղքին: Այդ մեղքը ուրացումն է յաւիտեանական կեանքին, ժխտումը մեր գոյութեան: Մեղանշած չինք ըլլար, երբ ըսենք թէ մեղքը դիմադրականութիւն մըն է Աստուծոյ ստեղծագործութեան:

Բայց մահը յարակարծիք մըն է (paradox): Ան իրեկ ժխտական իրողութիւն յայտնուելով հանդերձ, ունի նաև դրական նշանակութիւն: Մահը այս անգամ ամենախոր ու յատկանշական յայտնութիւնն է կեանքին: Մահը եթէ արդիւնքն էր մեղքին և գերագոյն չարիքը, զոր հարկ էր նուաճել, անիկա նոյն, մեր այս մեղապարտ աշխարհին մէջ, օրհնութիւն մըն է և արժէք մը, միանգամայն: Մահը իմաստ մը կու

տայ կեանքին: Մեր կեանքը ունի այդ իմաստը՝ որովհետեւ կայ մահը: Եւ առանց այդ մահուան, անիմաստ և անըմբռնելի պիտի ըլլային աշխարհն ու կեանքը:

Ինչի՞ մէջ կը կայանայ սակայն այդ իմաստը մահուան: Հարցում, որ արամբարանական գծով մը կը ցցուի մեր միտքին: Այդ իմաստը մահուան, կը կայանայ այն խոր իրողութեան մէջ որ ինքը վախճան մըն է: Եթէ աշխարհն ու կեանքը վախճան մը չունենային, և ընդհակառակը տեւէին անոնք անհունապէս, ոչ ոք պիտի մտածէր անոնց մասին: Անոնք պիտի ըլլային սովորականէն ալ վար իրականութիւններ, որոնք զուրկ են նպատակէ, զուրկ են իրենց վերջնական ըլլալիքը ունենալէ, և հետեալաբար անոնք պիտի վերածուէին իմաստէ դատարկութեամբ չարժանեցնու և ընթացքներու: Մինչդեռ աշխարհն ու կեանքը գոյութեան են եկած առտուածային իմաստութեամբ: Այդ իմաստութիւնը դրած է ինքզինքը անոնց մէջ, տալով անոնց նպատակ, և վախճան: Այդ իմաստութիւնը դրած է զանոնք ընթացքի մը մէջ, որ իր վերջը ունի: Կարելի չէ ըմբռնել անխախտ ընթացք մը, կեանքի և աշխարհի: Ամէն ընթացք վախճան մը ունի: Եւ այդ ընթացքը իմաստ, արժէք կը ստանայ իր վախճանով միայն: Մահը վախճան մըն է մեր կեանքին: Մահը այս ըմբռնումով կ'արժեանք ինքզինքը և ինքզինքով, ժամանակին ու միջոցին պայմաններով իրագործուող, մեր կեանքը:

Բայց այդ իմաստը մահուան, աւելի կը խորանայ, երբ անոր վախճան մը ըլլալու յատկանշիւն վրայ աւելցնենք նաև թէ մահը սկիզբ մըն է մահաւանդ, ժամանակին ու միջոցին պայմաններէն անդին ու վեր իրագործուող կեանքին: Այս իմաստով ալ մահը ինքն իր մէջ յարակարծիք մըն է: Վախճան մը և սկիզբ մը միանգամայն: Վախճանը ժամանակաւոր մեր աշխարհին, և սկիզբը յաւիտեանականութեան: Վախճանը ժամանակի մէջ կեանքին, և սկիզբը յաւիտեանականութեան: Այս մտածումին անմիջապէս կը հետեի որ մահը կամուրջ մըն է այդ երկու կեանքերու ատկերուն նետուած: Այդ երկու կեանքերը բաժնուած են անանցանելի վիճակով, զոր պէտք է կամրջել: Այս կերպով մահը կ'ըլ-

լայ անհրաժեշտութիւն մը: Կ'ըլլայ խորհրդաւոր մասը կեանքին: Մեր կեանքը իր իրական ճակատագրին առաջնորդող, և մեր ժամանակը՝ յաւիտենութեան տանող միակ կարեւորութիւնը:

Այս իմաստով մտնել կը դադրի սարսափեցուցիչ տագնապ մը ըլլալէ: Կը դադրի ազդեցութիւն մը ըլլալէ: Ան ալիւս մեր նիւթական աշխարհի ստորին տարրերը կազմալուծող և զանոնք փճացնող փոթորիկը է: Անիկա այս անգամ միխթարութիւն մըն է: Երբեմն ալ անհրաժեշտութիւն մը: Վկայ սուրբերը, մարտիրոսները, եկեղեցւոյ հերոսները: Մահուան կը փափաքէին, երկնքի յաւիտենական կեանքին հասնելու համար, չուտով: Մահը գեղեցկութիւն մըն է միանգամայն: Ան շատ անգամ աւելի մեծ է անշուական կ'ընէ՝ մարդերը: Ան յաճախ կը սրբէ տղեկ անցեալը, և լոյսի ողորդեր կ'արձակէ դիակնացած զէմքերէ: Մահը եթէ կը փճացնէ ու կ'ապականէ, բայց նոյն ատեն կը արթազործէ, և կուտայ կնիքը անմահութեան: Մարդերու բաւոյականն ալ կ'իյնայ կշիռին ներքեւ մահուան: Անոր անխուսափելի իրականութիւնը, չափ և սահման է գծած մարդոց արարքին: Մահուան լոյսովը մարդիկ կը տեսնեն վախճանը իրենց արարքներուն: Եթէ չըլլար մահը, մարդերը մարդերու զայլ պիտի ըլլային, անվերջ կերպով:

Ոչ մէկը մեղի ծանօթ իմաստասիրական գրութիւններէն, և ոչ ալ կրօններէն, կրցած է այնքան խոր ներթափանցել մահուան այս իմաստին: և հետեւաբար օգտագործել զայն արժասնաւորապէս, որքան Գրիստոնէութիւնը:

Մեծ է տեղը մահուան, Գրիստոնէութեան մէջ, և այնքան անհրաժեշտ՝ անիկա մեր կրօնքին առաջադրած իրագործումներու յաջողութեան համար:

Գրիստոնէութիւնը արդարեւ կրցաւ շահագործել, և ամուր կառչել մահուան յարակարծային հանգամանքին: Անոր մեղանչական նկարագիրը չարաափեցուց զինքը: Ընդունելով հանգրծած այս կերպ ողբերգականութիւնը անոր, պայքար կազմակերպեց մահուան դէմ: Գրիստոնէութիւնը իշխաւ մեր ժամանակին ու միջոցին, հետեւաբար մահուան պայմաններուն մէջ: Բայց չտիրապետեաւ անկէ. դէմ կանգնեցաւ

մեղքին ու չարիքին: պայքար բացաւ մահուան դէմ: Միշտ յանուան յաւիտենական կեանքին: Եւ այս է քրիստոնէութեան տուած նշանակութիւնը մահուան: Մահը խորհուրդն է կեանքին, որ հաւաստումը կ'ընէ յաւիտենական կեանքին, մեր կեանքին ու մահուան մէջ:

Պատմութեան ամբողջ ընթացքին մարդիկ միշտ փորձը ըրած են, այս իմաստով, պայքարիլ մահուան դէմ: Ոմանք այդ պայքարին մէջ մոռցած են մահուան անսին: ուրիշներ զաղափարականացուցած են զայն, և շատեր այս սարսափած անկէ, զապրեցուցած են պայքարը մահուան դէմ:

Ինչպաշտ իմաստասիրական կարգ մը վարդապետութիւններ, կը մերժեն հոգեկան աշխարհի մը գոյութիւնը մեր նիւթական աշխարհի կողքին: Կը մերժեն յաւիտենական կեանքը, և հետեւաբար բոլոր այն միջոցները, որոնք կը տանին դէպի հոն: Այս ըմբռնումով, այդ վարդապետութիւնները կը ժխտեն մահուան իրողութիւնը, և անով գոյաւորուած ամէն սարսափ և ողբերգութիւն: Կայ միայն բնական անմահութիւնը, որ տեսանելիքու տեականացման մէջ կը կայանայ: Մարդը իբր բնական անհատ մըն է, որ ենթակայ է բնական անմահութեան պայմաններուն: Մահը բնական ընթացք մըն է, անիմաստ, որուն մէջէն կը քալեն մարդիկ, իրենց տեսանելիքուն ծնունդ տալով:

Ի՞նչպաշտ մտածողներ, ընդհակառակը, կ'ընդունին թէ կայ յաւիտենական կեանքը, բնական պայմաններէն անդին, և անիկա անանձին, ուրիշ խօսքով, զաղափարելի յաւիտենականութիւն է: Միակ գոյութիւնը հոգեկանն է, զաղափարականն է: Անկէ դուրս նիւթական մարդը և նիւթական ձեւերը, գաղապարաւորուած են հոս վերջանալու: Նիւթական աշխարհին համար մահը չարիք է, և սարսափ: Մինչդեռ անանձնական հոգեկան իրականութիւնները վեր կը մնան մահուան տխուր պարտադրանքներէն:

Իրարու հակադրուած այս ըմբռնումներու կողքին, Եւրոպայի մտածողներ, ճանչցած ըլլալով ողբերգական նկարագիրը մահուան, հրաժարողական, և սարսափագին կեցուածք մը ունին մահուան դէմ: Այս կերպ մտածողները կ'ըմբռնեն մարդը իբրեւ

անհատ անձնաւորութիւն, որ չունի իր մէջ հոգեկան այն բաւարար զօրութիւնը, կարենալ պայքարելու համար մահուան դէմ, և յաղթելու զայն: Մասնաւորաբար այս է նկարագրելը Պուտտայական կրօնին: Ան ընդունելով հանդերձ մահուան իրողութիւնը, ինքզինքը անկարող կը զգայ պայքարելու անոր դէմ: Ներվանան խորապէս, այս անկարողութիւնն է, և անշարժութիւնը հագրին, որ կը դիմէ յաւիտենականութեան, ինքզինք թողլեցնով իր ճակատագրին:

Քրիստոնէութիւնը սակայն կը գտնուի այս բոլորէն: Ան կը մերժէ ներթապալչո անմահութեան ըմբռնումը: Չախորժիր անանձնական զգալաւորները իբրեւ յաւիտենական ընդունելէ: Ընդհակառակը ներթական այս տիեզերքը պիտի հասնի իր վախճանին, և մարդը որ կատարեալ անհատ անձնաւորութիւնն է, իր ներթական մարմնի ձևին մէջ կը կրէ պատկերը Աստուծոյ, իբրեւ յաւիտենական և անմահ ներկայութիւնն ու կեանքը Անոր: Եւ ճիշդ այս պատճառաւ քրիստոնէութիւնը չի ստուար մահէն, այլ կը պայքարի անոր դէմ: Քրիստոնէութիւնը իր պայքարը մահուան դէմ կը պսակէ յաղթութեամբ: Քրիստոսի Յարութիւնը այդ յաղթութիւնն է արգարէ: Մահը միտակեան վկայութիւնն էր Աստուծոյ զօրութեան. և եթէ Քրիստոսի Յարութիւնը տեղի չունենար, մահը չըլլեր թերեւս բովանդակ նկարագրի մեր ճակատագրին: Քրիստոս, մեր Փրկիչը, հարկին ներքեւ էր ընդունելու մահը, որպէսզի իր ամենագոր կարողութեամբ սրբագործէր այս մահը: Հոս կ'ըմբռնուի թէ ինչո՞ւ Քրիստոնէութիւնը մահը կ'ըմբռնէ իբրեւ մեղք և իբրեւ զրական արժէք միանգամայն: Քրիստոս յաղթեց մահուան իր մահումը: Եւ ասիկա միակ կարեւորութիւնն էր ապահովելու համար այդ յաղթանակը: Այս կերպով իր մահը կը վերածուի օրհնութեան մը, և գերազոյն արժէքի: Քրիստոսի մահը, երթն է դէպի յաւիտենական կեանք: Այդ կեանքը կը ստացուի Քրիստոսի յարութեամբ, որ գերազոյն յաղթութիւնը եղաւ մահուան: Որպէսզի կարելի ըլլայ մեզի յառնել, անհրաժեշտ է որ մեռնինք: Մեր ամբողջ կեանքը այդ մահուան ընդմէջէն միայն կը հասնի յարութեան և յաւիտենականութեան:

Քրիստոս ծնաւ, և իր ամբողջ աշխատ

ԱՌԱՆՁՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋԷՆ

«Եւ չեմ միայն» (ՅՈՒՆ. ԺԶ. 32)

Իրենց երազին քալած մարդեր միայն պիտի կարենան ըսել թէ մինակ չեն իրենց, երբ մարդկօրէն ապրած իսկ ըլլան ամենէն տրտում լքուած մինակ մնալուն: Յիսուս զիտէր թէ աստուածային մարդու մը ձայնին շնչաւ կուգար իրմէ այդ վայրկեանին, երբ մահուան ստուերներուն իշնելը յստակ էր իր մէջ, իրեն համար, յաղթութեան մը պէս: Պէտք չունէր ինք ատոր մտածելու: Ինքզինքն աւելի իր աչքին կը բացուէին զաւիթ օրէնք իրմէ սերուած ափ մը հողի ներուն: Անոնց հետ ապրած իր ժամերուն տեսիլքը: Պիտի մնա՞ր ատիկա, լոյսի պէս կախ, մութ խորշերուն վերեւ իրենց կեանքին: Ահա տառապանքը անստուգութեան: Իր երազին քալող հօգր մարդու մը տրտմութիւնը քիչ անգամ եղած է այնպէս քնքուշ, այնպէս խաղաղեցնող, ինչպէս կը

տանքը եղաւ յաղթել մահուան, և անով պատրաստել իր և աշխարհի յարութիւնը, և յաւիտենական կեանքը: Այս ըմբռնումով Քրիստոնէութիւնը միայն կրցաւ զիմադրել վտանգը մահուան, որ չարքին ու սարսափը եղած էր մեր աշխարհին: Քրիստոս պատրաստեցաւ խաչին մահուան, և այդ մահով յաղթանակը չահեցաւ վիժափոր գերեզմանին ընդմէջէն:

Հոս կը յայտնուի արժէքն ու խորհուրդը խաչմութեան: Պաշտօնը գործիքն է մահուան: Միեւնոյն ատեն յաղթանակի գէշքը այդ մահուան դէմ: Մահը անկարող եղաւ զիմադրել: Տեղի տուաւ խաչին, տեղի տուաւ յարութեան:

Յարութիւնը գինը եղաւ Քրիստոսի մահուան: Եւ այդ մահը առաջինը եղաւ տալու աշխարհին ճաշակը յաւիտենական կեանքին, ներկայութիւնը Աստուծոյ և զապափարը Անոր յաւիտենական թագաւորութեան:

Ահա թէ ինչու մահուան իրողութիւնը լուսաւոր կ'ընէ Յարութեան խորհուրդը: Յարութիւնը մարդոց. եւ Յարութիւնը Քրիստոսի:

Փառք հրաշափառ Յարութեան -fn Տէր...:

ԳՐԻԴՈՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ